

Og da merker jeg at noen tar tak i armen min, da.
Og så tar jeg avhedsettet mitt, og så spørres jeg sånn, ja, hva er det for noe?
Og så spørre meg, hvor bange i regn har du poolt?
Selv om Norge vil fremstå som et godt og rett ferdig land,
bærer vi som nasjon også på en mørk historie.
26-årig-gammeligen-maren Irene Gåre Bakkevall har kjent litt av den historien på kroppen.
I dag er det jo rett og slett gråsteske å tenke på at, for eksempel,
små samiske bærene fra de var 20-årig-gammeligen,
var tekke bort i forældra, plassert på internatskuldet,
gikk seks veker mellom hver gang de såg forældra sinne,
og når de etter hvert kom heim, så forstod de alltid språket til forældra.
Jeg var ikke det beste forældra. De hadde ikke noe fang å krype oppi.
Jeg er egentlig så fortelt, og alle som har fått trøst på et fang,
skjønner hva det er å miste et fang, og ikke ha et fang betyr.
I dag må vi beklage den urettete norske stat tidligere her påførte samiske folk,
gjennom en her for norskningspolitikk.
Måten Norge har behandlet samer kvener og skogfinner på,
setter fortsatt spor i dag.
Og nå har det som kalles sannhets- og forsoningskommissionen leverert en svar i rapport,
over 750 sider med historier om fornorskningen, sammen med konsekvenser og tiltak.
Vil jeg si at nå har sannhet og forsoningskomiteen gjort sin jobb?
Det betyr ikke at oppgaven er løst. Nå er det stortinget sturt.
Du hører forklart fra Aftenposten.
Det er Amanda 50 juni, og jeg heter Hannah-Marie Møgesen.
Det følte ut som det var det aller, aller viktigste som skjedde i hele verden,
da fosen demonstrasjonene begynte tidligere år,
satte Marie Tromsø og fulgte med på det som skjedde i Oslo.
Fosen-konflikten handler om vindkraftutbygging i trøndelag,
med reindrift samer på den ene siden og staten på den andre.
Høyestret har slått fast at vindmøllene som skal bygges ut i fosen bryter samenes rettigheter.
Da demonstrantene linker seg fast foran olje- og energidepartemange i Oslo,
så følte Marien at hun måtte være der.
Jeg er ikke seks år gammel, jeg kommer fra Balsfjord,
mens du er nå i Tromsø.
Jeg kommer fra Sjøsamisk Slekt.
Jeg er en av de som har mistet språket i min familie.
Mye av kulturen har forspunnet.
Det er store dypesåren som fortsatt eksisterer,
som jeg tror er veldig usynlig for de som ikke trenger å se dem.
Det var en stor kulimusjon av alt den frustrasjon og sine.
Jeg tror kanskje det var ganske likt for en del andre.
Det var skikkelig fint.
Det var et så bra fællesskap.
Det var det følte ut som vi gjorde noe veldig viktig.

[Transcript] Forklart / Norges mørke fortid: - Nå er det tid for et oppgjør

Det var en blanding av veldig fint fællesskap,
men også selvfølgelig tungt.
Vi sto jo opp kjempetilig og la seg inn.
Og så gikk jeg ned Karl Johan, for jeg skulle gå hjem til Erbyenbyenvores.
Denne kvelden har malen på seg et samisk sjal.
Det er blott og med rute til mønster i rødt, grønt og gurt.
Og så merker jeg at det står en fyr noen meter fram for meg som så bedugger ut.
Så går jeg inn en sidegatte til Karl Johan,
og da merker jeg at noen tar tak i armen min.
Og så tar jeg av headsettet mitt, og så spør jeg hva det var for noe.
Så spør jeg mig, hvor mange reien har du poult, og jeg bare blir kjempeledd.
Og så tog jeg på headsett igjen og prøvde å bare overkjene.
Så prøvde å gå, men han fortsatt tok tak i armen min,
og fortsatte å si ting.
Helt hvis det var veldig nært hjemme, så kom jeg inn ganske fort.
Episoden blir sittende igjen i morgen,
og så de neste dagene mens hun er i Oslo.
Den kvelden vi hadde støttet konsert før fos naksjonen,
så hadde jeg hatt på med kuffet, skale og hele pakka.
Det var så mye folk ute, og det følte så sårbart.
Jeg ble ekte litt redd for hva er det noen som er fulln
å komme til å si noe teit eller gjøre noe etteran.
Så når vi kom til første teksikk, så tok jeg en teks igjen.
Nå er 150 år med historier som dette og andre konsekvenser
av det som kalles for norskninger samlet på et sted.
Den er en knyttneve som slår mitt inn i det norske kjølvbilde.
Efter 13 år som pilot, hoppet Kristine Lorang boksta av litt alt inn.
Fulgte grøndedrømmen og startet bastuppedriften Kuk Oslo,
og i dag kan hun skilte med 9 bastur og 32 ansatte.
Reinskap er ikke det jeg er best på, så for meg er det opplagt at vi skal hjelpe her.
Vi har en regnskapsfører som forstår vår bransje,
og de hjelper oss å ta i bruk automatiseringen
og alle de smarte løsningen som finnes i regnskapsprogrammet Dippeltex.
Vi har brukt Dippeltex sin oppstart, og kan genuint anbefale det til andre.
Nå kan du prøve det veldig fleksible regnskapsprogrammet Dippeltex gratis i 14 dager på Dippeltex
NO gratis.
Det samlet som forsonningskommissionen har gjort er jo å dokumentere
svært, svært mange års urett i den norske statens regi, i styrelsmakten av sine regi.
Dette har lagt på en måte som en verkebyl i den norske samfunnet
mellom Nomen og Sama i lang lang tid.
Harald Stanghelle er journalist og forfatter,
og han fulter med da gjengen med det klingende navne
Sandhets- og forsonningskommissionen, la fram rapporten sin før helgen.
De har snakket med svært mange som har en familiehistorie eller en personlige historie

[Transcript] Forklart / Norges mørke fortid: - Nå er det tid for et oppgjør

hva fornorskninger gjorde med deg eller familien.

Det har mistet språket for eksempel.

Fornorskingsprogrammet var et politisk program som begynte allerede tidlig på 1800-tallet, og som var en del av Norges politikk helt fram til 1960.

Hele dette politiske programmet gikk på at Sama, Kvena, andre minoriteter skulle bli normen.

Det skulle ikke ha sett eget språk, ikke sin egen kultur.

Det er jo det som kanskje vil overraske mange,

det er jo at dette er ikke noe som tiller et annet år hundre, langt tilbake.

Det er virkning av dette også i den tiden vi lev i.

Er det det som har mest overrasket?

Ja, på en måte er det det.

Hvor djupt dette har satt seg i den samiske folkeskjeler,

men ikke minst hvor djupt det har sett i familier og hos enkelt menneske

som opplevde fornorskninger eller som har opplevd resultatene og virkningene av den.

Altså, alt dette er et direkte eller indirekte resultat av 10 år på 10 år med fornorskingspolitikk.

Og konklusjonen er knall her.

Det Norge gjorde mot Sama, Kvena, Norskfiner og Skogfiner er ikke en historie å være stolt av så dagfinhøybrotten som lede arbeidet.

For norskingspolitikken representerer en urett som var forankret i Stortingsvetak og i bevilgninger fra Stortinget.

Nassjonsbygningen skjedde på bekostning av samers Kvena og Skogfiner språk og kultur.

Generasjoner har litt tap, men hele Norge har også tapt.

Det er tid for å erkjenne dette, anerkjenne de konsekvenser som er dokumenterte under rapporten og samtale videre om hvordan man kan reparere skade og fremme forsonning.

Det uttalte politiske måle var jo at Sama, Kvena, Skogfiner, det skulle bli normen.

Og det gjorde at det for eksempel var forbudt å snakke samisk i skolen helt frem til 1959.

Det var ikke samisk lærebøke å få, det var straff for å snakke samisk i frimenøttene.

Og alt dette er jo fra Skuleverket.

Skuleverket var så centrale fordi når et helt folk skal frare hva språket sitt og kulturen sin,

ja så må du begynne med ungene og du må begynne i skolen.

Men det var jo akkurat det samme med de samiske draktene for eksempel som helst ikke skulle benyttes.

Og en ser etter eksempel på hvor Sama helt opp til vår tid,

men det var ikke best å skjule sin samisk identitet for eksempel når de søkte jobba.

Alt dette er ledd i en stor bevisst plan om at Sama skal ikke være.

Sama, kvena ikke, skogfina ikke, skogfina.

Og da man legger til det på mange måter så lykkes denne politikken.

Fordi at mange mistar språket sitt, mange aldri får det tilbake igjen,

mange mistar kulturen sin og svært mange mistar identiteten sin.

Hva var statens grunn til å gjøre alt dette her da?

Grunnjevinger for alt dette har skiftet. Det var alltid fra religion,

nasjonsbygging på 1800-tallet, sikkerhetspolitikk,

men også mot slutten en misforstått og misbruk av velferdsstaten.

Altså en trudde at minoritetene fikk det bedre om det ikke var en minoritet,

men var normen i gården.

Hva er det den prosessen her har gjort med de som har blitt utsatt for det da?

Mange har blitt svært skade av det. Mange forteller sterke historier om tap.

Fordi at språket vårt er jo en del av oss kjøl.

Kulturen vår er en del av oss kjøl.

Og når det er vært tatt brutalt ifraleg, og når du på en måte får imprentat at det som er deg ikke vært noe, så skal det ikke som mange menneskeleg fantasi for å skjønne at det kan være svært øydleggende.

Det måtte skjule hvem du egentlig er.

Det er på en måte vår utsette minoritetens lod og tragedie gjennom hele vår historie.

Nå får en så tydelig dokumentert hvor djupespor dette satt ikke bare i et samfunn,

ikke bare i strukturelle spor, men personlegge og individuelle spor

i det enkelte menneske sitt liv og i sjelater det enkelte menneske.

Var sammenne bare offret?

Nei, det var det ikke.

Mange samar var offret for norske politikken,

men gjennom vår historie ser vi at det står fram en del sterke samar

som kjemper for samiske interesse.

Men samstundes har det hele tiden vært sånn at det har vært en minoritet som har slåst for å bevare sin kultur i møte med storsamfunnetskultur.

Til kvinner, norsk kvinner, samer og skogkvinner vil jeg si at nå har samhet og forsoneskomiteen gjort sin jobb.

Det betyr ikke at oppgaven er løst. Nå er det stortinget sturt.

I forre uke ble overleveringen av denne rapporten markert

med en stor ceremoni på Stortinget og på Nationaltheatret,

men hva kommer til å se framover på grunn av denne rapporten?

Nå er det Stortingets Kontroll og Konstituasjonens Komite, som skal bruke et årstid på å behandle den.

De har sagt, eller Stortingspresidenten sa i forre uke,

at de kommer til å ta imot inspel fra alle de berørte partene, som det heter, det er mange som engasjert i dette her.

Og så er det jo en del forslag til en såkalt forsoningsprosess i rapporten,

og det er da opp til først Kontroll og Konstituasjonens Komite,

og så stortinget i plenum, og ta stilling til hvor det skal få dette ut i praksis.

Tror du det er nok da?

Det vil bære framtida vise.

Det er noe med å føle seg annerledes da,

og jeg tror noe kan føle meg litt mer annerledes når jeg er i Oslo,

og når jeg er i Tromsø.

For der er det vanligere å se folk i Kufte.

Men det er jo samighet, så det er også et problem i Tromsø, absolutt.

Det er ikke det, og det ser litt på byen så opplevde folk ugreeting i Kufte.

Det har skjedd mye i Tromsø.

For meg har jeg flere av mine samiske venner,

[Transcript] Forklart / Norges mørke fortid: - Nå er det tid for et oppgjør

og mitt samiske fellesskap i Tromsø,
og det er et fællesselig trykkere når jeg bruker Kufte der.
I Oslo, da er det litt mer alene, og så er det mer folk.
Du har hørt en podkast fra Aftenposten.
Det var Marne Irene Gåre Bakkevold som fortalte sin historie,
og Harald Stangelle som forklarte deg
hva Sannhets- og forsjoningskommissionen har funnet ut.
Denne episoden er lage av producent Olaf Egesvik,
og meg, programleder, han og Marie Møgesten.
Resten av forklart er Anders Weberg,
Jenny Føleland, Philipp Ajo-Hannesborg og Synesø Hol.
Du har hørt lyd fra NRK,
og fra våre egne opptak fra Fosen Aksjonen tidligere i år.
Og hvis du likte denne episoden,
tips gjerne om forklart til en ven,
eller følg oss på Spotify, eller der du hører på podkast.